

1903. – 632 р.

29. Атлас української мови. – Т. 1. – К., 1988. – 500 с.

Тищенко К.Н. Парфянський слой українських фамилий Северщины: Коперсаки, Подоприторы, Дейнеки

Статья освещает исследования украинских фамилий Северщины по данным их географического распределения в базе ridni.org/karta. Среди них обнаружены фамилии парфянского круга с ближайшими пехлевийскими этимологическими прототипами. Содержание их указывает на три конкретных эпизода раннего Средневековья (VII–X вв.).

Ключевые слова: этимология, украинские фамилии, Северщина, пехлевийский язык.

Tyshchenko K.M. The Parthian Layer of the Ukrainian family names in Severia: Kopersakas, Podoprithoras, Deynekas

The article is a study of the Ukrainian family names in Severia, based on their geographical distribution in ridni.org/karta. Their Parthian layer has the nearest Pahlavi etymological prototypes with the meanings pointing to three concrete episodes of the Early Middle Ages (VII–X cent.).

Key words: etymology, Ukrainian family names, Severia, Pahlavi language.

01.03.2018 р.

УДК 903.2(477)085/125:001.891

В.І. Троцька

З ІСТОРІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЛИНЯНИХ ВИРОБІВ У СВІТОГЛЯДНИХ УЯВЛЕННЯХ ТА ВІРУВАННЯХ НАСЕЛЕННЯ ДОБИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ (ЗА ПИСЕМНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ ТА АРХЕОЛОГІЧНИМИ ДАНИМИ)

Стаття присвячена історії дослідження глиняних виробів у світоглядних уявленнях та віруваннях населення доби Київської Русі за писемними джерелами та археологічними матеріалами, аналіз яких надав підстави для ствердження, що глиняні вироби були невід'ємним елементом родинної та календарної обрядовості давньоруського населення, яка найяскравіше проявляється в поховальних обрядах.

Ключові слова: глиняні вироби, давньоруське населення, світоглядні уявлення, релігійні вірування, обрядовість.

Глиняний посуд був невід'ємним атрибутом у житті різних прошарків давнього населення. В ньому варили їжу, зберігали продукти харчування та цінні речі, використовували у релігійній обрядовості. Адаже ритуальні дії та обряди служили для тогочасного населення засобом спілкування з духами, богами з метою вплинути на них та завоювати таким чином прихильність та допомогу [42]. З давніх-давен глиняні вироби тісно пов'язували з календарними та родинними обрядами. Їх міфо-ритуальні функції та місце в світоглядній системі та віруваннях яскраво відображувалися в численних міфах і легендах українців [25].

Світогляд давнього населення залежав як від матеріального, так і ідеологічного середовища. Зміни умов цього існування безпосередньо впливали – прямо чи опосеред-

ковано – на трансформацію світогляду і світосприймання людини в цілому. Однією з таких переломних епох у світоглядних уявленнях давньоруського населення була доба формування Давньоруської держави, що історично вилилось у заміну язичницьких вірувань на християнські. Але зміна язичницької релігії на християнство не змогла повністю викоренити язичницькі вірування зі світоглядної системи давньоруської людини. Його пережитки проіснували достатньо довгий час та стали невід'ємною частиною культури українського народу [37].

Метою даної статті є дослідження глиняних виробів у світоглядних уявленнях та віруваннях населення доби Київської Русі за писемними джерелами та археологічними матеріалами.

Варто зауважити, що відтворити звичаї та обряди населення Київської Русі, в першу чергу ті, в яких використовувалися глиняні вироби, досить складно. І це дійсно так, адже розглядаючи писемні повідомлення з цього питання можна погодитися з думкою дослідника історії та релігії Миколи Нікольського, який слушно зауважив: «Современному историку религии достаточно тяжело воспроизвести более-менее точную картину верований и культов русских славян. Случайные замечания летописцев, которые прошли сквозь призму византийского православия, несколько пикантных анекдотов о затеи бесов с Патерика, раскрытие «язычества» в церковных проповедях, два-три рассказа арабских путешественников о погребальных обрядах славян, поэтические фигуры «Слова о полку Игореве» – это почти все, что можно собрать в письменных памятниках этой далекой эпохи относительно вопроса, который нам интересен» [18, с. 3].

Найяскравішим прикладом світоглядних уявлень та релігійних вірувань давньоруського населення є «Повість минулих літ» (X ст.) Нестора літописця, де знаходимо згадки про звичаї і обряди «княжої доби», зокрема «гульбища», пов'язані з календарними святами аграрного циклу, задобрення пантеону язичницьких богів, але найяскравіше використання глиняних виробів проглядається у поховальній обрядовості [21; 22].

Новгородський III літопис засвідчує принесення жертви богу Перуну новгородським гончарем перед «дорогою на торг» та зміни, які відбулися у світогляді колишнього гончаря-язичника, який багато років «кормив і поїв» бога Перуна, ставляючи йому жертвопринесення в глиняному посуді. В літописі описана зустріч гончаря на річці Волхов уже із скинутим у воду ідолом та розмову з ним як із живою істотою: «Иде пидьблянинь рано на рьку, хотя горнеци везти въ городъ, оли Перунъ приплы къ берви, и отрину и шестомъ»: – «Ты, – рече, – Перунице, досыти еси ель и пиль, а ниньча попллови прочъ» [24, с. 207].

За писемними джерелами жертвопринесення проходило у відведених місцях [7; 21], про що підтверджено й археологічними розкопками, під час яких виявлено залишки культових «святинищ», «жертвеників», де знайдено значну кількість фрагментів глиняного посуду [3,

с. 76–79]. З літописного повідомлення «Слова некоего Хри-столюбца» (XII ст.) дізнаємося, що під час поклоніння бо-гам для жертвопринесення використовувався різноманіт-ний посуд «...и, ... кладоуть имъ требы ... в ведра, и в чаше, и пють, веселящеяся о идолах своих» [1, с. 374].

Український дослідник Іон Хойновський, вводячи зна-хідки до наукового обігу, отримані в результаті розкопок на території Києва та Київської губернії в кінці XIX ст., згадував, що окрім глиняних горщиків, глечиків, чаш ви-явлені й «...глиняные мисочки на стоянцах, на которых, вероятно, приносились и ставились перед идолами прино-шения... Одну такую мисочку я видел закопченную на ней должно быть курили фимиамъ из пахучого зелия или янтя-ря..., перед идоломъ, на эти мисочки ложились мед, жертв-ные хлебы, плоды, борошно или мясо, а может быть, по ле-тописнымъ преданиям, отрезанный клоч волос из головы или бороды жертвувателя, и небогатые киевляне ставили эти жертвы перед идолом Перуна» [38, с. 104; 39, с. 57]. Хоча такі «мисочки на стоянцах» згадані в публікаціях архео-логів як «олійні світильники», які використовували для освітлення жител. Для них характерна висока порожни-ста ніжка, до якої кріпилося одне або два «блюдця» [33, с. 81–82; 19, с. 294, рис. 128].

Про обряд, пов'язаний з культом землеробських бо-жеств, приурочений до початку польових робіт, містить опис колективна монографія «Походження слов'ян» [2, с. 124], коли на свято Масниці, яке активно відзначалося не лише в період язичництва, а й після запровадження християнства [14], на глиняних сковородах могли випі-кати обрядові млинці, про що свідчать знахідки закоп-чених фрагментів посудин X ст., на денцях яких зафік-совано вдавлення у вигляді хреста. На думку дослідників слід від нього, ймовірно, й залишався на млинці під час випікання. Таким чином їжа набувала магічної сили. Зі святами зустрічі весни вони пов'язували виготовлення глиняних писанок, які, за релігійним уявленням давньо-руського населення, були пов'язані з культом родючості та зародженням життя [2, с. 124].

Про обряд, присвячений Роду й Рожаницям, який символізував завершення аграрного циклу й супро-воджував збирання врожаю, повідомляли Олександр Но-восельцев та Борис Рибаків, які, посилаючись на літо-писні повідомлення, згадували, що під час збирання врожаю відбувалися масові гуляння, які супроводжу-валися танцями «над бочками и корчагами» із «чара-ми», наповненими хмільними напоями [20, с. 395; 28, с. 661; 29, с. 438–470]. Організацію такого дійства опи-сано в «Изборнике до 1300 г.» в якому зазначено: «Вы же, оставльшии мя ... и готовяущи трапезу родоу и ро-жаницамъ, наполпняюще бѣсом черпала» [34, с. 1567].

На думку Бориса Рибаків у більшості випадків для таких обрядодій використовувався орнаментований по-суд [28, с. 164–194, 203]. Адже серед археологів загально прийнято вважати, що орнамент на кераміці є важливим джерелом не тільки для хронологічних, етнокультурних

та історичних визначень, але й для світоглядних уявлень давнього населення. За твердженням дослідника, орна-мент на глиняному посуді у вигляді врізних прямих, хви-леподібних ліній, нігтьових вдавлень міг означати річний цикл і використовувався в календарній обрядовості дав-ньоруського населення. Він вважав, що в магічних діях, спрямованих на забезпечення родючості землі, під час по-клоніння богині Макоші, найчастіше застосовували «чару» – глибоку глиняну посудину, оздоблену хвилеподібними лініями, що символізували воду, прямими лініями – зем-лю, а у вигляді нігтьових заглиблень – зерна. Саме слово «чародійство» дослідники виводять зі слів «чара», «чарка», тобто посуд, наповнений водою, який використовувався під час «чаклування» чи «ворожіння» [28, с. 164–194, 203].

Захист від ворожих сил осмислювалося давнім населен-ням за допомогою символу – кола, яке обводили навко-ло себе чи оселі [7]. Тому можна вважати, що тавра, які ставили на глиняному посуді давньоруські гончарі, ком-позиційною основою яких було коло або у вигляді двох, трьох концентричних кіл, з'єднаних між собою чотирма, шістьма, вісьмома, десятьма лініями чи вписаного в коло хреста, мали символічне значення та вважалися оберега-ми [19, с. 295, рис. 129, с. 296, 297], хоча факт нанесення тавр на глиняний посуд до сьогодні ще повністю не роз-гаданий дослідниками. Одні вважають їх мітками гонча-рів, замовників, інші – магічними символами-оберега-ми, які оберігали посудини від початку їх виготовлення до реалізації [19, с. 298].

До оберегів дослідники відносять овальної форми орнаментовані полив'яні глиняні вироби у формі яйця, названі «писанками». Їх призначення неоднозначне, хоча більшість археологів схиляється до думки, що вони вико-нували функцію оберегу [13, с. 144; 11, с. 111; 19, с. 298]. Перша спроба ґрунтового дослідження давньоруських глиняних писанок була зроблена Тетяною Макаровою, яка охарактеризувала технологічні аспекти виготовлен-ня цієї категорії знахідок та зазначила про їх використан-ня в обрядах давньоруського населення [13, с. 141–145]. Думка дослідниці була підтримана Галиною Шовкоплас, яка наголошувала їх на культовому значенні [41, с. 92–99]. За твердженням Аліни Сушко такі глиняні вироби «мали поліфункціональне призначення, виконуючи обрядову, ігро-ву та декоративну функцію» [36, с. 46–52]. Як зазначила Віра Гупало, сакральна роль яйця чітко фіксується в по-ховальній обрядовості, де в могилах знаходять «звичайні глиняні писанки» та глиняні вироби у формі яйця з глиня-ною кулькою всередині (так звані «писанки-брызгальця»). У своїх роботах дослідниця наголошувала, що у яйце-подібній формі глиняні «писанки» символізували давні уявлення про зародження життя. А «писанки» з кулька-ми всередині виконували ще й роль оберега і були при-значені для відлякування злих духів і охорони житла [6, с. 397–398; 5, с. 17–19; 25, с. 265].

До оберегів, які використовували давньоруські жителі, дослідники відносять особисті предмети християнського

культу. Приміром, під час розкопок виявлено натільні хрестики, виготовлені з глини, знайдено й хрестик, який був виточений з черепка глиняного посуду [5, с. 25–26, 6, с. 403–404]. На думку дослідників їх носили на грудях на ланцюжках чи шнурках як обереги, які охороняли власника від різних негараздів та захворювань [10, с. 470]. Такі культові глиняні знахідки виявлені в одному з поховань ґрунтового могильника XII – першої половини XIII ст. в околицях літописної Теребовлі (село Зеленче Теребовлянського району Тернопільської області). На поверхні хрестика зображено врзний малюнок у вигляді хрестів, нанесений до випалювання; на окремих нанесено вже після випалення. Як вважає Віра Гупало, можливо такі подряпини могли нанести їх власники задля підсилення захисної функції амулетів [5, с. 25–26, рис. 4; 6, с. 403–404, рис. 4]. Окрім хрестиків із глини виготовляли й глиняні іконки, про що свідчить знахідка, датована XII – початком XIII ст., яка зберігається у Полтавському краєзнавчому музеї з розкопок з Переяслава-Хмельницького [10, с. 472].

Найбільш широко в писемних джерелах висвітлено поховальний обряд, в якому задіяний глиняний посуд. Він був вмістилищем для праху померлого та ритуальної їжі, яку клали до могили мерця. Після проведеного ритуалу спалювали труп покійного, а разом з ним і всі його супроводжувальні атрибути [23; 27]. Адже давнє населення вірило у потойбічний світ і позаземну долю похованого, про самоусвідомлення, що в потойбічному світі триває життя [40, с. 84–87]. Після спалення покійника попіл і перепалені кістки зсипали в глиняний посуд (урну), про що говориться в літописних повідомленнях «... и когда кто-нибудь умрет, сжигают его вместе с его праздничными одеждами... и берут пепел этого мертвеца и кладут в серебряные, золотые сосуды или в новый глиняный сосуд и зарывают этот сосуд» [12, с. 262–263; 28, с. 223]. У книзі Олександра Ковалевського згадано «чару» хмільного меду, з якою танцювала приречена на спалення разом зі своїм померлим господарем молода рабіня [7; 12, с. 142–43].

Знахідки глиняного посуду з прахом покійного та їжею для мерця часто виявляють під час археологічних розкопок. Приміром, Дмитро Самоквасов, досліджуючи могильники на території Чернігівської губернії, в книзі «Могильныя Древности Северянской Черниговщины», яка вийшла друком 1916 р., зазначав про знахідки глиняного посуду як в багатих, так і в бідних похованнях, приміром, під час розкопок кургану «Чорна могила», який вважається княжим похованням за обрядом трупоспалення. Серед численного поховального багатого інвентаря виявлено й глиняний посуд та глиняні кружала [30, с. 32, 34, 35 рис. 38, рис. 42, с. 34, 35]. Це говорить про те, що глиняні вироби були невід’ємним атрибутом у поховальній обрядовості не тільки бідного, але й багатого давньоруського населення. Знахідки глиняного посуду зафіксовані Дмитром Самоквасовим при розкопках курганів «Гульбище» (Чернігів), у містечку Седнев Чернігівського повіту, Любеч Горднрянського повіту, с. Волокитине Глухівського повіту,

Кролевецькому, Конотопському, Сумському та Путивльському повітах [30, с. 52, 53, 55, 67–68, 85, рис. 62, 65]. Арабський письменник Ібн-Дада (Руста) першої половини X ст. так описав поховальний обряд русів: «Когда умираетъ кто либо изъ нихъ, они сожигаютъ трупъ его... На следующий день по сожжении покойника, отправляются на место, где оно происходило, собираютъ пепель и кладутъ его въ урну, которую ставятъ затемъ на холмъ. Черезъ годъ по смерти покойника, берут кувшины въ двадцать меду, иногда несколько больше или меньше, и несутъ ихъ на тотъ холмъ, тамъ собирается семейство покойнаго, едятъ, пьютъ и затемъ расходятся» [4, с. 264–265]. «Тризна» займала досить важливе місце в поховальному обряді. Вона не була простим поминанням померлого, а братським бенкетом на честь покійника, що супроводжувався обрядовими іграми. Інший вид «тризни» зустрічається серед простого населення – поминання померлих у циклі річних календарних обрядів на свято Русалії з використанням глиняного посуду [27].

Є свідчення, що «тризну» ставили в глиняному посуді в могилу, в інших випадках на могилу, для «задобрення духів» [22, с. 300–301; 9, с. 271; 3, с. 152; 16, с. 80–81; 8, с. 73]. Ярослав Боровський зазначав, що за свідченнями інших писемних джерел, зокрема за повідомленням Ібн-Фадлана, після поховання живі пили за небіжчика «прощальну чашу» й виливали її вміст в могилу, а посуд розбивали [3, с. 152; 27]. Під час розкопок в могилах археологи знаходять велику кількість битого посуду, з якого пили хмільний мед, пиво чи вино, що, ймовірно, пов’язано з обрядом биття посуду. Його уламки знаходять в похованнях як при обрядах спалення, так і при трупопокладенні [15, с. 33–34; 3, с. 153; 32 с. 112]. Микола Сумцов стверджував, що у давні часи посуд розбивали на знак завершення жертвоприношення – «посудини, що послужили богам, уже не могли служити людям» [35, с. 46]. Варто зауважити, що у працях вчених майже немає згадок про застосування глиняного посуду у весільній обрядовості. Надія Пушкарьова, посилаючись на повідомлення «Слово Григорія об идолопоклонничестве», зазначала, що в IX – на початку X ст. проводились весільні обряди біля води з використанням посуду: «А се поганьски творять: водять невесту на воду, даюче замужъ, и чашу пьютъ бесом и кольца мечуть в воду и поясы» [26, с. 79]. Писемні джерела також засвідчують, що «...когда у кого-нибудь будет свадьба, её справляют с бубнами, с дудками и с другими бесовскими чудесами. А бывает и того хуже: изготавливают мужской член, кладут его в вѣдра и в чаши и пьют из них...» [27; 31]. Дані цього літописного джерела підтверджуються і археологічними знахідками фалосів, виявлених у чашах та відрах, адже за уявленнями давнього населення він повинен дати «новобраним плодови́тсть, а землі родючість» [31].

Отже, огляд публікацій та писемних джерел дає підстави стверджувати, що найкраще глиняні вироби висвітлено у обрядах землеробського циклу й поховальній обрядовості за обрядом трупоспалення, які виступають як

залишки язичницьких вірувань. Глиняний посуд з нанесеним на денцях знаком хреста, натільні глиняні хрестики та іконки, знайдені під час розкопок в могилах при трупопокладенні, виступають свідками зародження християнських вірувань серед давньоруського населення. Але і в язичницьких, і християнських обрядах невід'ємним атрибутом виступали глиняні вироби.

ПОСИЛАННЯ

1. Аничков Е.В. Язычество и Древняя Русь / Е.В. Аничков – СПб.: Типография Стасюкевича, 1914. – Часть СХVII. – 386 с.
2. Баран В.Д., Козак Д.Н., Терпиловський Р.В. Походження слов'ян / В.Д. Баран, Д.Н. Козак, Р.В. Терпиловський – К.: Наукова думка, 1991. – 144 с.
3. Боровський Я.Є. Світогляд давніх киян / Я.Є. Боровський – К.: Наукова думка, 1992. – 176 с.
4. Гаркави А.Я. Сказания мусульманских писателей о Славянах и Русских (с половины VII века до конца X века по Р. Х.) / А.Я. Гаркави. – СПб., 1870 – 308 с.
5. Гупало В. Апотропеїчні предмети з літописного Звенигорода / Віра Гупало // Княжа доба: історія і культура / відп. ред. В. Александрович. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2011. – С. 17–36.
6. Гупало В. Обереги та апотропеїчні знаки на побутових предметах зі Звенигорода / Віра Гупало // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині, 2011. – Вип. 15. – С. 397–414.
7. Дохристиянські вірування та релігійні уявлення слов'янсько-го ... – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ...ua-referat.com/Дохристиянські вірування та релігійні уявлення.
8. Історія України в документах і матеріалах. Київська Русь і феодальні князівства XII–XIII ст. – К.: Радянська школа, 1946. – Т. 1. – 310 с.
9. Ковалевский А.П. Книга Ахмеда Ибн-Фадлана о его путешествии на Волгу в 921–922 гг.: Статьи, переводы и комментарии / А.П. Ковалевский – Харьков: Издательство Ордена трудового красного знамени Государственного университета имени А.М. Горького, 1956. – 348 с.
10. Колупаева А. До історії церковно-обрядової кераміки в Україні (XI – поч. XXI ст.) / Агнія Колупаєва // Народознавчі зошити. – 2012. – № 3. – С. 469–496.
11. Колчин Б.А. Хронология новгородских древностей // СА. – 1958. – № 2. – С. 109–116.
12. Котляревский А.А. О погребальных обычаях языческих славян / А.А. Котляревский – М.: Синодальная типография, 1868. – 243 с.
13. Макарова Т.И. О производстве писанок на Руси // Культура Древней Руси. – М., 1966. – С. 141–145.
14. Масниця – Вікіпедія. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Масниця>.
15. Моця А.П. Погребальные памятники южнорусских земель IX–XIII вв. / А.П. Моця – К.: Наукова думка, 1990. – 156 с.
16. Моця О.П. Населення південно-руських земель IX–XIII ст. за матеріалами некрополів / О.П. Моця. – К.: Наукова думка, 1993. – 160 с.
17. Моця О.П. Світогляд сільського люду в давньоруські часи / О.П. Моця // Село Київської Русі. – К.: Шлях, 2003. – С.198–207.
18. Никольский В.Н. Дохристианские верования и культы днепровских славян / В.Н. Никольский. – М., Атеист – 1929. – 36 с.
19. Новое в археологии Киева / Ред. кол.: П.П. Толочко (отв. ред.), С.А. Высоцкий, Я.Е. Боровский. АН Украинской ССР. Институт археологии. – К.: Наукова думка, 1981. – 457 с.
20. Новосельцев А.П. Восточные источники о восточных славянах и Руси. Древнерусское государство / А.П. Новосельцев. – М.: Наука, 1965. – 476 с.
21. Повесть временных лет по Лаврентьевской летописи 1377 г. / Под редакцией В.П. Андеевской-Перетц. – М. – Л.: Издательство АН СССР, 1950. – Ч. 1. – 408 с.
22. Повесть временных лет по Лаврентьевской летописи 1377 г. / Под редакцией В.П. Андеевской-Перетц. – М. – Л.: Издательство АН СССР, 1950. – Ч. 2. – 556 с.
23. Погребальные обряды и культ предков – Google Sites... – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/kokorinva/Home/m/mifologia-slavanskaa?tmpl...>
24. Полное собрание русских летописей. – СПб.: Типография Эдуарда Праца, 1841.– Т. III. Новгородские летописи. – 306 с.
25. Пошивайло О. Етнографія українського гончарства: Лівобережна Україна / Олесь Пошивайло. – К.: Молодь, 1993. – 408 с.: іл.
26. Пушкарева Н.Л. Женщина Древней Руси / Н.Л. Пушкарева. – М.: Мысль, 1989. – 286 с.
27. Релігійні вірування та міфологія східнослов'янських племен... – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ebk.net.ua/Book/cultural_science/zakovich.../304.ht.
28. Рыбаков Б.А. Язычество Древней Руси / Б.А. Рыбаков. – М.: Наука, 1987, – 784 с.
29. Рыбаков Б.А. Язычество древних славян / Б.А. Рыбаков. – М.: Наука, 1981, – 608 с.
30. Самоквасов Д.Я. Могильные древности Северянской Черниговщины / Д.Я. Самоквасов – М.: Синодальная типография, 1916. – 106 с.
31. Свадебные обычаи и обряды славян. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://adonay-forum.com/russkie_predaniya/svadebnyie obyichai_i obryadyi slavyan/.
32. Седов В.В. Славяне верхнего Поднепровья и Подвинья / В.В. Седов // Материалы исследования по археологии СССР. – М.: Наука, 1970. – № 163. – 200 с.
33. Сергеева М. Керамічні світильники та свічки XI–XVIII століть на Київщині / Марина Сергеева // Українське гончарство: Національний культурологічний щорічник. За рік 1994. – Опішне: Українське Народознавство, 1995. – Кн. 2. – С. 78–92.
34. Срезневский И.И. Словарь древнерусского языка (репринтное издание 1893, 1902, 1912 гг.) / И.И. Срезневский: в 3 т. – М.: Книга, 1989. – Т. 3. – Ч. 2. – С. 911–1683.
35. Сумцов Н.Ф. Символика славянских обрядов / Н.Ф. Сумцов – М.: Издательство Восточная литература РАН, 1996. – 296 с.
36. Сушко А. Давньоруські писанки / Аліна Сушко // Археологія. – 2011 – № 2. – С. 46–52.
37. Трансформація світогляду населення Давньої Русі після хрещення. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://refer.in.ua/major/158/79670/>.
38. Хойновский И.А. Краткие археологические сведения о предках славян и Руси / И.А. Хойновский – К.: Типография Императорского университета Св. Владимира, 1896. – 264 с.
39. Хойновский И.А. Раскопки великокняжеского двора древнего града Киева, произведенные весной 1892 Археологическо-историческое исследование / И.А. Хойновский – К.: Типография С.В. Кульженко, 1898. – 82 с.
40. Чмыхов М. О. Курганы як явище давньої культури / М.О. Чмыхов. – К.: НМК ВО, 1993. – 144 с.
41. Шовкопляс Г.М. Давньоруські писанки / Г.М. Шовкопляс // Археологія. – 1980. – № 3. – С. 92–99.
42. Язичництво як давня система вірувань східних слов'ян. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/5462023/>.

Троцкая В.И. Из истории исследования глиняных изделий в мировоззренческих представлениях и верованиях населения Киевской Руси (по письменным источникам и археологическим данным)

Статья посвящена исследованию глиняных изделий в мировоззренческих представлениях и верованиях древнерусского населения. Анализ письменных источников и археологических материалов предоставил основания для утверждения, что глиняные изделия были неотъемлемым элементом семейной и календарной обрядности, которая ярче всего просматривается в погребальных обрядах.

Ключевые слова: глиняные изделия, древнерусское население, мировоззренческие представления, религиозные верования, обрядность.

Trotska V.I. From history of research of clay wares in world view presentations and beliefs of population of time of Kyiv Rus (on writing sources and archaeological data)

The article is dedicated a research of clay products in world view concepts and beliefs of Old Russian population. The analysis of written sources and archaeological materials gives ground, for confirmation that clay products were unknown item of family and calendar rituals, which the most clearly manifested in the funeral ceremonies.

Key words: clay wares, Old Russian population, world view presentations, religious beliefs, rituals.

01.03.2018 р.

